

речь идет именно об отдыхе. Любые компьютерные занятия – это разновидность пассивного отдыха, которая не предполагает мышечной активности на свежем воздухе или в спортивных залах. Отсутствие навыка организации адекватного досуга приводит к повышению числа зависимостей от компьютерных игр и связанными с этим фактором психическими заболеваниями, о которых все чаще говорят и пишут психологи и психотерапевты.

Небольшое место в структуре досуговой деятельности студенческой молодежи занимают «культурно-творческие формы», направленные на создание или воспроизводство материальных и духовных ценностей и включающих в себя различные виды творчества. Кроме того, в рамках досуговой деятельности респондентов прослеживается некоторое обеднение духовных потребностей и утрачивается приоритет познания через приобщение к историческому и художественному наследию.

СПИСОК ЦИТИРОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Толковый словарь Даля. Толковый словарь живого великорусского языка: в 2-х т. – Т. 1: А–О. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://books.google.com/books?id=2KtiRSUTRMEC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>. – Дата доступа: 20.09.2013.

2. Стрельцов, Ю.А. Культурология досуга / Ю.А. Стрельцов. – М., 2003.
3. Этимологический словарь Фасмера. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.onlinedics.ru/slovar/fasmer/d/dosug.html>. – Дата доступа: 20.09.2013.
4. Аванесова, Г.А. Культурно-досуговая деятельность: теория и практика организации: учебное пособие для студентов вузов / Г.А. Аванесова. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 236 с.
5. Маркс, К. Сочинения / К.Маркс, Ф. Энгельс. – 2 изд. – Т. 26. – Ч. 3.
6. Большой энциклопедический словарь: в 2-х т. / Гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Сов. энциклопедия, 1991. – Т. 2. – 768 с.
7. Ковалева, А.И. Концепция социализации молодежи: Нормы, отклонения, социализационная траектория / А.И. Ковалева // Социс. – 2003. – № 61.
8. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://do.gendocs.ru/docs/index-128768.html?page=5>. – Дата доступа: 20.09.2013.
9. Вишняк, А.И. Культура молодежного досуга / А.И. Вишняк, В.И. Тарасенко. – Киев, 1988. – 283 с.
10. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://institute.gorshenin.ua/researches/122_sovremennaya_molodezh_ukraini.html#print – Дата доступа: 20.09.2013.

Материал поступил в редакцию 28.10.13

SHEBANOVA I.A. "Leisure" as the value of student's youth in information society (on the example of Belarus and Ukraine)

The article analyzes the status and place of leisure in the hierarchy of values students of Belarus and Ukraine on the basis sociological surveys conducted.

УДК 82-1

Борсук Н.М.

АСОБА Н. МАЦЯШ: ВЫТОКІ ДУХОЎНАГА СТАЛЕННЯ БЕЛАРУСКАЙ ПАЭТЭСЫ

Шчырае, пяшчотнае, далікатна-стрыманае, кранальнае, устурбаванае, прасветленае даверлівым лірызмам паэтычнае слова Н. Мацяш заўсёды было і будзе патрэбнае людзям. Каб не збег трагічных абставін, прыхільнікі таленту беларускай паэтэсы, заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі, лаўрэата фестывалю «Берасцейская зорка – 98», Літаратурнай прэміі імя Аркадзя Куляшова (1984, за «Паэму жніва»), прэміі Усебеларускага фестывалю моладзі, прысвечанага 50-годдзю ЛКСМБ (1970) за вершы аб моладзі, члена Саюза пісьменнікаў Беларусі (з 1971), кавалера высякароднага медала Ф.Скарыны, аўтара зборнікаў паэзіі «Агонь» (1970), «Удзячнасць» (вершы і паэма, 1973), «Ралля суровая» (вершы і пераклады, 1976), «Прыручэнне вясны» (1979), «Поўны келіх» (1982), «Жнівень» (1985), «Паварот на лета» (выбранае, 1986), «Шчаслівай долю назаві» (1990), «Паміж усмешкай і слязоў»: Вершы і паэмы (1993), «Палёт над жытам» (1997), «Я вас люблю...: Вершы-прысвячэнні» (1998), «Душою з небам гаварыць»: Выбраная лірыка (1999), «Богава дрэва» (2004); «Адведзіны лета: казка і вершы» (2004); дзіцячай пісьменніцы, перакладчыцы з нямецкай, польскай, французскай, украінскай моў; драматурга, кампазітара, мастачкі, Місянеркі ў літаратуры і духоўным жыцці народа і проста Мудрай Жанчыны, адзначалі бы 70-годдзе з дня нараджэння Ніны Язэпаўны.

Н. Мацяш не стала 19 снежня 2008 года. Яна цвёрда ведала, дзеля чаго нарадзілася на гэтай зямлі. Яе прызначэнне, на думку самой паэты, вызначана нават у самым імені НІНА – АСВЕТНІЦА. Сваё жыццёвае крэда Н. Мацяш яскрава сфармулявала ў эпіграфе да зборніка «Палёт над жытам»: «Я маю толькі імя. // Чатыры літары – // нібы чатыры бакі свету. // Твор, // мне прадвызначаны // дзеля пераствору // у плынь жыцця. // Тайнапіс лёсу, каторы // спрабую адтаемніць» («Я маю толькі імя»).

Тым не менш, лірычная гераіня Н. Мацяш не жадае падпа-

радкоўвацца на канаванасці лёсу. Яна не згаджаецца з меркаваннямі тых, хто лічыць, што «паныласць – // нармальны стан чалавека. // а прыязная ўсмешка – гэта шчырасць // маскі», што «хлусня – // гэта чыстая праўда, // што ж да праўды самой, // то яе // увогуле не існуе, а, значыцца, // няма і хлусні» («Тут, і цяпер»). Слёзы, крыўды, распач пералаўняюць душу лірычнай гераіні. Асабліва гэтае адчуванне абвастраецца ў хвіліны, калі яна знаходзіцца побач з людзьмі, якім невядома магчымасць «духаўздымнага вызвалення».

Адкуль жа чэрпае лірычная гераіня Н.Мацяш сілы, каб «адтаемніць... тайнапіс лёсу»? На акрэсленае пытанне мы і паспрабуем адказаць у рамках артыкула.

Найпершая крыніца – гэта родная Бацькаўшчына, Бярозаўшчына, бо толькі тут, сцярджае паэтка ў вершы «Адплата» «Я дыхаю паветрам праўды // і справядлівасці, // І мовы прадзедаў маіх». Тут, у вёсцы Нівы, 20 верасня 1943 года нарадзілася будучая паэтэса Ніна Мацяш, тут жылі яе родныя. «Мацяшова хата прыляпілася звонку да заходняга каналу, вада плёскалася пад акном кухні, за хатай, уздоўж канала – агарод, на захад – балотца, кустоўе, лес. Хата не надта прасторная: кухня, вялікі пакой, бакавушка; тут нарадзілася дзесяць дзяцей, выгадавалася восем. У пакоях уладарылі добры лад і парадак, уласцівыя дбайным гаспадарам» [5, с. 7], – успамінае каляжанка, зямлячка Н. Мацяш, пісьменніца З. Дудзюк.

Невыпадкова на старонках паэтычных зборнікаў Н. Мацяш з любоўю ўзгадвае канкрэтныя мястэчкі палескага рэгіёну (Белае і Чорнае возера, Бронную гару, вёску Нівы, Белаазёрск і г.д.), якія яна называе «родны, любы кут», «край бацькоўскі», «прадзедная зямля», «зямля радзінная», «старана палеская мая», «палеская раўніна», «мая старонка»; «мая Бярозаўшчына»; «юны Белаазёрск»; «куточак роднае зямлі» («Белаазёрск», «Вечна поруч...», «Песня» і інш.).

Праз трапныя палескія вобразы, «назьяблаі кнігаўкі, горкай кані», «трысцінкі» («Памяці Жэні Янішчыц»), васілька («Васільк»), «плакучай,

Борсук Ніна Мікалаеўна, кандыдат філалагічных навук, загадчык кафедры беларускай і рускай моў Брэсцкага дзяржаўнага тэхнічнага ўніверсітэта.

Беларусь, г. Брэст, БрДТУ, 224017, Маскоўская, 267.

Гуманитарные науки

самотнай вярбначай-вярбы» («Вярба»), якую Н. Мацяш называе сваёй сястрой, бусла («З якой цярпліваасцю...»), шыпшыны («Шыпшына»), арабіны («Арабіны»), сучасная паэтэса здолела перадаць багаты дыяпазон думак, пачуццяў, перажыванняў. Кветка васільковага колеру стала для Н. Мацяш сімвалам духоўнай радзімы, тым надзейным арыенцірам, што надае сілы маладому пакаленню знайсці сябе ў плыні часу: «Я азіраюся: твой сын малодшы / на ўзмежжы, колючыся аб асцё. / Збірае ў жменьку цёплыя валожкі...» («У вянок Любе»). Вярба ў беларусаў і паэтычным кантэксте Н. Мацяш увасабляе не толькі смутак, але і жыццёвую сілу, трыవుшчасць. Гэтымі сваімі якасцямі гэтая дрэва нагадвае саму паэтку, ва ўяўленні якой бусел – птушка, што чысціць нашу зямлю, ахінаючы яе сваімі крыламі; шыпшына – вобраз нашай самабытнасці; арабіна – увасабленне дзявочай сціпласці і прывабнасці.

Творы Н. Мацяш («Бацька», «Бабуля памерла», «Рукі маці», «Калыханка маме», «Песня матчынай маладосці», «Мароз на дварэ», «У вянок Любе...») – гэта і паэтычныя партрэты дарагіх сэрцу паэты людзей, і свеасаблівае спроба зафіксаваць духоўную каштоўнасць адметнага этнаўтварэння – Палесся, дзе пануюць гасціннасць, разважлівасць, памяркоўнасць, павольнасць пры выяўленні думкі ў маўленні, аптымізм, працавітасць, клопат пра нашчадкаў, эмацыйная стрыманасць, непрыманне любых форм насілля, удзячнасць блізкаму чалавеку, мудрасць.

Сваю любоў да бацькі гераіня верша «Бацька» выражае ў адзіным звароце да роднага чалавека «Тата родны... Не трэба!», у той час як любоў і павагу да матулі Н. Мацяш укладвае не ў адзін паэтычны радок: «матулечка», «матулька», «галубка», «мая зорачка», «мая натомленая мама», «мая ласкавая», «любая мая», «мая родная», «мая даверлівая мама», «мая ўсмешлівая мама»... Такія паводзіны лірычнай гераіні Н. Мацяш да родных даследчыца В. Ляшук тлумачыць наступным чынам: «У вершы «Бацька» асабліва выразна адбіліся спрадвечныя сямейныя традыцыі палешукоў. Узаемаадносіны сямейнікаў – спакойна-стрыманяны. Чуллівасць тут не ўхвалялася. Пачуцці любові, пяшчоты, шкадавання адзін да аднаго ў паляшукіх сем'ях не выстаўляліся перад усімі» [11, с. 27]. Бацьку Н. Мацяш у сьле паважалі. «Нават вясковую мянушку меў ён не крыўдную – Капраль, такое званне насіў, калі служыў у Польскім войску. Быў брыгадзірам у калгасе і дома трымаў ладную гаспадарку» [5, с. 8]. Язэп Мікалаевіч быў чалавекам адукаваным, невыпадкова некаторы час пасля службы ў войску настаўнічаў у Ніўскай пачатковай школе, хоць і не меў спецыяльнай адукацыі.

«Не пераводзіліся людзі ў хаце Мацяшоў: сямейны лад, сардэчнасць, спагадлівасць, разумная разважлівасць бацькоў выклікалі да іх усеагульную павагу і пашану аднавяскоўцаў» [12, с. 5]. Маці Н. Мацяш, Алена Сямёнаўна, працавала ў саўгасе, праца яе заўжды суправаджалася песняй, якіх яна ведала безліч. Нягледзячы на тое, што сям'я паэты перажыла вайну без страт, вайна «пасля дагнала»: «Бацькам няма пакутнейшай пакуты глядзець дзяцей, хваробаю акутых», але вышыня духу, унутраная культура не дазвалялі Алене Сямёнаўне свае пакуты выносіць на людзі, толькі з сялянскаю цярпліваасцю спадзявалася на Бога. Як бачна з верша «Два дрэвы», вобраз матулі ва ўяўленні паэтэсы асацыіруецца з рабінай: «Я не ведаю дрэва, якое // Красамоўней рабіны // Мне сцвярджала б заўсёднай парою, // Што нягоды любяць // Можна мужнай душой адолець // (Так, як маці) // І з падсечаным нават голлем // Цвету не страціць».

Для гераіні Н. Мацяш бацькоўскі свет неаддзельны ад паняцця Радзіма. Праз абагульненныя прозвішчы бярозаўцаў (Альшэўскія, Хвядчэні, Барушкі, Коласы, Салаўі і інш.), якія праславілі край, змагаліся за яго ў час нягод, Н. Мацяш узгадвае гераічныя ці трагічныя старонкі краю («Візітоўка»). Для яе важна не толькі вярнуць з нябыту постаці выдатных землякоў мінулага – Афанасія Філіповіча, Казіміра Лышчынскага, Паўлюка Багрыма («Маналог Казіміра Лышчынскага», «Малітва Апанаса Філіповіча», «Дарожнае. Па свяце паэзіі ў Крошыне»), але тым самым выклікаць гордасць за свой край, актывізаваць патрыятычныя пачуцці берасцейцаў. Як бачна, жыццёвы ўспамін, рэгіянальны матэрыял з'яўляюцца асновай мастацкага свету Н. Мацяш.

Зварот паэтэсы да народна-звычайнай традыцыі, на наш погляд, нават на раннім этапе творчасці адбываўся на генетычным узроўні і не меў нічога агульнага з тэндэнцыямі літаратурнага працэсу 60–70-х гадоў на Беларусі. Адсюль ужыванне моўнага матэрыялу, які з'яўляецца характарыстыкай палескага каларыту: «шчэ», «й», «ймя», «не даймяся», «паглядвайма», «йдзе», «яднаймяся; кантамінацыя фальклорных матываў. Напрыклад, радкі з народнай песні «Твой пярсцёнак, ды твой залаты, мне на ручаньку правую просіцца...» умацняюць гучанне гімна каханню, што нарадзілася ў душы гераіні ў прыгожы час, калі «над ваколлем трымціць залацень жыта й песні» («За сямом палавеюць жыты»).

Эстэтычныя традыцыі народа выразна прасочваюцца ў такіх вершах, як «Граміцы», «Купальскае», «Папараць-кветка» і інш., дзе Н. Мацяш прыгадвае народныя прыкметы: «Граміцы – палавіна зіміцы», «Ластаўка вясну пачынае, восень наклікае». Мастачка слова глыбока ведала побыт вяскоўцаў. Вось як яна сама ўспамінае родныя мясіны часу дзяцінства: «Жанчыны, апранутыя ў адзенне сваёй работы, глядзяць не наглядзяцца на вышываныя рукавы і паласатыя андаракі; хаты, у якіх усяго і мэблі, што скрыня, запечак, стол ды лавы, але якія абразы на покуці, як хораша размаляваны паркалёвыя фіранкі, што закрываюць толькі верхнюю частку акна!» [12, с. 6]. З веданнем справы ўжывае Н. Мацяш у вянку санетаў «Бабіна лета ў Белаазёрску» белаазёрскія назвы кветак: кракоз, мак, сальвія, хрызантэма, чарнабыл, чарнабрывец.

Адметнасць старажытных ўяўленняў у землякоў Н. Мацяш выяўляецца ў спалучэнні рэалістычных вобразаў прыроды з казачнымі матывамі («Амаль казка», «Жар-птушка»). Н. Мацяш напісала цудоўныя казкі для дзяцей: «Два браты і сякера» (1975), «Казка пра суседзяў, змяю і мядзведзя» (1982).

З гадамі настальгія па першародным не знікае, а набывае новыя рысы. Нельга не пагадзіцца з літаратурназнаўцамі, якія сцвярджаюць, што «у зборніках «Поўны келіх» і «Шчаслівай долю назаві» фалькларызм выконвае ў большай ступені эстэтычна-афармляльную, чым сюжэтна-ўтваральную функцыю» [15, с. 270]. У вяртанні да вытокаў Н. Мацяш разам з чытачамі шукае духоўнага апірышча, бо характар самапачування між людзей для яе самае галоўнае ў жыцці.

Частва звяртаецца Н. Мацяш да *фальклорных жанраў: калыханкі, песні, балады, замовы, малітвы*. «Ой, ляцела зязюленька // Цераз круту гору. // Пасеяла пшанічаньку, // Выжала палову. // Ой, нашто ж мне палова, // Як зерня не маю? // Ой, нашто ж мне жыць на свеце, // Як мамы не маю?» – гэта радкі з народнай песні, што гучыць на старонках «Паэмы жніва».

Філасофскія погляды на жыццё і смерць, чалавека і свет паэтка акрэсліла ў баладах («Балада мары» (1974), «Балада руху» (1975) і «Балада памяці» (1975). Балады Н. Мацяш па жанравых адметнасцях не маюць нічога агульнага з класічнымі творами гэтага жанра. «Балада руху» беларускай паэтэсы – лірыка-драматычны твор без героя і канкрэтнага сюжэту.

Імкненне чалавека да пераадолення спрадвечнай адзіноты ў душы, да духоўнай повязі са светам людства Н. Мацяш перадае ў «Баладзе руху» праз сімвалы-канстанты: руху, дарогі, праводы: «Быць не можа ў братэрства нічыйных палос, // Між людзей // Быць не можа старонняга болю!» Дарога («хада») да людзей Н. Мацяш уяўляецца дзеяннем «шчасцятворным, пакутным, самаахвярным», бо разам з чалавекам па гэтым шляху крочаць «імгла», «змрок», «святлістая доля». Адчуванне небяспекі паглыбляюць вобразы праводы, што «пагражальна правіслі»: «Чалавека хітае // ад смяртэльнай напругі».

Творчасць Н. Мацяш наскрозь прасякнута пошукам гарманічных узаемаадносін паміж асобай і грамадствам, чалавекам і прыродай, паміж людзьмі, «бо ўсе мы разам ляцім да зор» (паводле М.Багдановіча). На гэтую асаблівасць творчасці берасцейскай паэты адным з першых звярнуў увагу Ул. Калеснік, трапна назваўшы свае даследаванні па творчасці Н. Мацяш «Дар гармоніі», «Дарунак мудрасці». У лісце да Ул. Калесніка напярэдадні выхаду ў свет сваёй пятай кніжкі «Прыручэнне вясны» (1979) Н. Мацяш пісала: «Цяпер не паасобны Гамлет, а цэлае чалавецтва пастаўлена перад пытаннем:

«Быць або не быць?!» Столькі ўсяго трагічнага і добрага наварочана людзьмі, што сама сабой высыявае патрэба пільней углядацца ў душу чалавека, каб зразумець, хто ж мы такія ёсць. Прадмет і сэнс любога віду мастацтва – абуджаць творчую энэргію людзей, перш за ўсё мысліцельную» (з перапіскі Н. Мацяш і У. Калесніка).

Творчы светапогляд Н. Мацяш фарміраваўся пад уплывам літаратурных ідэй шасцідзсятнікаў. Хоць яна выхоўвалася ў таталітарнай савецкай сістэме, але да гонару паэткі неабходна зазначыць, што ў яе творчасці няма вершаў-прысвячэнняў Леніну, партыі, сацыялістычнаму ладу жыцця. Барацьбу за чалавека, за адчуванне ім гармоніі ў яго зносінах са светам Н. Мацяш вяла Беларускім Словам, «імпульсіўным, эмацыйным (60–70-я г.), палкім (80-я г.), элегічным (90-я г.)» [16, с. 167]. Вышэйвыказаную думку даследчык В. Смаль падмацоўвае шэрагам прыкладаў. «Тыповай словаўтваральнай формай у творчасці Н. Мацяш, – лічыць літаратуразнаўца, – з’яўляецца выкарыстанне назойнікаў («безнадзея», «беспрасветнасць», «бязплённасць» і інш.), прыслоўяў («бязгласа», «безжонка», «бясжонка» і інш.), якасных слоў з прэфіксам (ці прыназоўнікам) без- (бес-), які знішчае адносна вызначэнні паняцця. Дынаміка ўжывання слоў з без- (бес-) (70-я г. – 32%; 80-я г. – 48%; 90-я г. – 20%) сведчыць пра перавагу адчування аўтаркай пачуццяў празмернасці, бяжэжнасці, зняверанасці ў першы перыяд творчасці... Словаформы з без- (бес-) у 90-я г. найчасцей падкрэслваюць тэндэнцыю да гармоніі пачуццяў» [16, с. 169]. Сапраўды, паззія Н. Мацяш у 90-я гады «пацішэла», умацніўся матыў «ацяляльнай сілы даравання» (паводле В. Смалья). Ва ўнутраным трыванні, у клопаце пра народ, звароце да Бога знаходзіць паэтка душэўнае супакоенне.

Непадробным лірызмам, шчырым хваляваннем вабяць чытача вершы-малітвы Н. Мацяш. Узнікае адчуванне, што менавіта гэтая жанравая форма дапамагае лірычнай герайні Н. Мацяш «панітаваць з лёсам чалавецтва»: «Хай ясныцца Твой дзень, // Хай непарушна мірным будзе неба // Над шчырай працай і над адпачынкам // Дзяцей Тваіх невяявітых, працавітых, // Хай зоркамі дастатку й хараства // Дамы іх свецяцца, // Як свецяцца іх душы!» («Візіўка»).

Лірычная герайнія трымаецца хрысціянскай ідэі – плаціць бліжняму добром нават за зло. Яна вучыцца пераадольваць варажасць да чалавека, валодаць сваімі пачуццямі, прыкладвае шмат сіл і намаганняў, каб «растапілася / горкая пладавіна / абмежаванасці і спаняволі» людской («Божа, Ты й дзеля мяне расхінуў белы свет»). У «Малітве за ўсіх» герайнія, а разам з ёй і паэтка моляць нас, «коснаязых і запамарочаных», навучыцца «прамаўляць ачышчальнае і найлучэйшае: // «Люблю!»: «О, каб далос і мне // Стацца для вас // Травой, // Той травой, // Што на горка-зняможлівай, // Сцюдзёнай вярсе // Рызькоўна праточваецца // Праз кару буралісты, // Цвіце // Ацяляльна барвану // Зеленаю» («Малітва за ўсіх»). Н.Мацяш моліць Бога аб дараванні літасці роднай Бацькаўшчыне («Хрыстос уваскрос», «Малітва за ўсіх» і інш.).

Аналіз вершаў-малітваў паказвае, што герайнія Н. Мацяш духоўна багатая зямны чалавек. Яна не жадае быць непраціўленкай, калі гэта датычыцца людзей «з мазмамі хворымі». Не можа герайнія верша «Вячорная малітва» быць літасцівай да «адродка», «калі ён з роднай мацеры, маньяк, // Па-сатанінску здэкуецца, дужы, // Ірве язык ёй, адцінае вушы, // Вымае вочы, гвалціць памяць...»

Варта пагадзіцца з літаратуразнаўцам Г. Праневічам, які сцвярджае: «Сваім «словам праўды зболенай» Н. Мацяш дараствае сёння да самых высокіх і ахвярных імёнаў у нашай літаратуры – Цёткі, М. Багдановіча, Л. Геніюш, а, можа, найперш да самай высокай і ахвярнай постаці, што пачынае гэты духоўны радавод – да святой Еўфрасінні Полацкай. І гэта не проста метафара: адчуванне місійнасці свайго лёсу ў літаратуры і духоўным жыцці народа, місіі міратворчай, заступніцкай, вяшчунскай усё выразней і рэльефней акрэсліваецца з выходам кожнага новага зборніка паэтэсы, высвечваючы іх аўтарку як постаць агульнанацыянальнага значэння – у арэоле апякункі і патронкі роднага краю і ўсёй Беларусі» [14, с. 220].

Другая крыніца, з якой чэрпае лірычная герайнія Н.Мацяш жыццёвыя сілы, – гэта судакрананне з Красою... Прыгажосць музыкі абстрактнае ўнутраны слых паэтэсы, дапамагае спасцігнуць гармонію

скрозь тугу дысанансаў. І вось ужо падобна скрыпцы яна здольна «... суадпаведна азвацца і на матылька, і на жабу, / Не ўмеючы гукам схавацца, – / Сама / ці брыда, / ці паваба» («Скрыпкі»).

Як успамінае В. Жуковіч, «аднаго разу ў застоллі ў Ніны Мацяш вядомы літаратурны даследчык і крытык, дасціпны чалавек і цікавы суразмоўца Уладзімір Калеснік, абвешчаючы тост за Ніну-гаспадыню, з прыязнай усмешкаю назваў яе беларускай Сапфо. Характарыстыка па аналогіі была нечакана свежая, метафарычна-яркая і, што ні кажыце, афарыстычна-трапная. Як вядома, Сапфо, старажытнагрэчаская паэтка, жывучы ў горадзе Мітылене (востраў Лесбас), узначальвала таварыства дзяўчат, якія займаліся паззіяй, музыкай, спевамі. Ніна Мацяш у сваім мястэчку згуртавала сябрыню, з яднала яе ў культурна-асветнае таварыства «Агмень», на імпрэзах якога, вядома, ставала месца паззіі, ды не апошняе месца заміталі і спевы. І краз тут, у згаданым застоллі, Уладзімір Калеснік, з замілаваннем слухаючы, як зладжана Ніна пяяла з сяброўкамі беларускія народныя песні, спаўна ацаніў яшчэ адну грань таленту паэткі, ён шкадаваў, што не можа запісаць са тэлу песні ў выкананні белаэўрскае дружыны інтэлігентаў на чале з Нінай Мацяш» [6, с. 227].

Н. Мацяш прызнавалася, што «вершы прыходзілі да яе спантанна: пастукаюцца адначасова ў душу мелодыя і думка» [2, с. 64]. Напэўна, таму многія вершы беларускай паэтэсы можна сляваць, яны пакладзены на музыку мясцовымі і сталічнымі кампазітарамі (В. Перапёлкін, Г. Федасюк, М. Марозава, С. Кукса, Л. Міхайлоўская, А. Марозаў). Некаторыя вершы Н. Мацяш сама «паклала» на музыку («Усмешка», «Забялела ночка», «Калядная», «Песня ў цярноўніку» і інш.), якія выканала салістка студыі эстраднай песні «Бэз» Ніёле Чарвінскай. Аўдыёкасета «Бэзавая завіруха» (2004) Н. Мацяш – сапраўдны музычна-паэтычны шэдэўр. Касета змяшчае вершы ў выкананні аўтара, а таксама песні на яе творы. Дарэчы прыгадаць малавядомы факт з біяграфіі Н. Мацяш: яна ў дзяцінстве марыла быць артысткаю аперэты, каб сляваць і танцаваць.

Гармонія, выразна ўсведамляе Н. Мацяш, не даецца чалавеку са знешняга свету. Гэта тая каштоўнасць, якую кожны набывае праз боль, пакуты, расчараванні. «Узросту не мае Гармонія // Не ведае межаў Краса. // Свяціць на сцяжыны і найвузенькай // Святлу чалавечай душы, // Пакуль ёй жывільная Музыка // Нябёснай крынічкай гучыць!» («Жыццю векавечна ў далоні»).

Услед за М. Багдановічам, які заклікаў чытача «Падымі ўгару сваё вока» («Падымі ўгару сваё вока»), Н. Мацяш запрашае «Паглядвайма ў неба» («Паглядвайма ў неба»). Яна шчыра верыць, што прарыў да высокага, да зор, несумненна, спрыяе духоўнаму самаудасканаленню асобы, вядзе да ўсведамлення сутнасных глыбін быцця. Лірычная герайнія Н. Мацяш спадзяецца, што зоры дапамогуць нам, «зацемраным і нерашучым», адшукаць «нарэшце // Сябе // – Чалавека» («Здаецца ж, і лес наш не цёмны»). Зорка, якая свеціць у акно герайні Н. Мацяш, прымушае яе задумацца аб вечнай праблеме жыцця і смерці: «Ты хто нам, зорка? Наша ахавальніца? / Ці свет, куды мы ў часе адляцім?» («І гэты вечар»). Смерць герайню не палохае, а толькі засмучае. На душы робіцца змрочна ад думкі, што некалі і ёй давядзецца «знічкаю прапасці» («Звычайнасць пад мірным небам»). Герайнія марыць сысці ў нябыт без наракання, спакойна і мудра, як гэта рабілі продкі. Крыніца яе душэўнай раўнавагі – тыя справы, якія яна пакіне з любоўю пасля сябе людзям, і гэтым будзе ўсцешана ў «яснасьяных сферах» («Адыходзяць мае беларусачкі»).

Н. Мацяш нагадвае, што непарыўная павязь чалавека і прыроды ляжыць у аснове светабудовы, народнай свядомасці, гуманістычнай этыкі і эстэтыкі. У вершы «Жанчына вясну прыручала» паэтка пераконвае чытача, што падсвядомае імкненне да гармоніі і дасканаласці, якое павінна быць замацаваным у глыбінях чалавечага сэрца, будзе спрыяць прыроднаму абуджэнню. Гэтая думка яркая прасочваецца праз вобраз галінкі, счарнелай ад маразоў, якая, дзякуючы цеплыні жаночых рук і жаночаму спагадліваму сэрцу, «белым суквеццем пра шчасце» крычала.

Толькі прыгожы, спагадлівы чалавек, назіраючы за рыжым і бездапаможным мурашом («Лясны мураш»), які ўпаў з чарнічніка на кухонны стол і не ведае, што яму рабіць, куды бегчы, дзе шукаць

свой родны дом, здольны задумацца, што кожная жывая істота на зямлі – скарб, якім трэба даражыць; што жыццё хуткаплыннае: «Ты не мураш? // Ты чалавек? // Ты ўмееш і лічыць, // І помніць здольны, // Бо страт было ў цябе не мурашовых?.. // Чаму ж дагэтуль ты не навучыўся // І што ж цябе тады ўжо і навучыць // Такім, як сам — // Кажнюткім! — // Даражыць, // Скажы?..» На думку У. Калесніка [8, с. 53], Н. Мацяш вучыць нас, назіраючы ўзімку за адлігай, спасцігаць таямніцы жаночага сэрца: «Табе ж хапае промня выпадковага, // Каб ашукацца // І каб уваскрэснуць» («Адліга»). Трывогу за лёс блізкага чалавека паэтэса перадае праз пейзажную замалёўку: «На вуліцы вядзьмарыць завіруха», «Над светам белым // Драпежна сцюжа кружыць» («Студзеньскі ліст»).

За паэтычнымі радкамі верша «Скарга дзікай яблыні» чуюцца крык чалавека, які сумуе па ўзаемнасці людской, не жадае красавацца прыгожым пустацветам: «Я ў сад хачу! // Я клопату хачу! // Бязгледзя ж усыпаць пладамі вецце, // Каб іх стаптаў, // Каб мзарнаваў іх вецер. // Я ў сад хачу!»

«Сталай формай пратэсту на боль» (паводле Н. Мацяш) сталі для Ніны Язэпаўны зробленыя ёй мастацкія кампазіцыі (паводле Алены Васілевіч «пёркаграфія»), якімі аздоблена кніга паэтэсы «Я вас люблю...». «Бераце звычайныя прырэнкі і кампануеце іх у пэўныя малюнкi, у залежнасці ад іх каляровай гамы, ад свайго настрою і фантазіі. Гэта можа кожны, хто мае жаданне і крышачку густу.» [2, с. 64] – раіла Н. Мацяш усім, хто зацікаваўся яе мастацкімі кампазіцыямі. А нам бачыцца, што толькі асобы, якія валодаюць тонкім унутраным зрокам і слыхам, здольныя заўважыць непрыкметныя пясчынкі (куруныя, качыныя прырэнкі) і ператварыць іх сілаю мастацтва ў жэмчуг.

Вядома, не адразу душа лірычнай гераіні Н. Мацяш стала багатая мудрасцю, красою, «жывільнай музыкай гармоніі». Як адзначае Т. Дасаева, «праз пераадоленне варункаў лёсу, няспраўджанасць многіх жаданняў і мар, самаачышчэнне і боль прыходзіць лірычная гераіня да ўспрымання жыцця ва ўсёй разнастайнасці яго праўленняў» [4, с. 214]. Неадольная туга па страчанай гармоніі ў асабістай душы дапамагла Н. Мацяш не столькі заўважыць, як адчуць недасканаласць Сусвету: «Нікчэмны свет, аблудны свет // Агідзеў да ванітавання» («Любоў мая, укрый мяне»); «Няўжо нікога больш, // Адно цябе // Пякельная тут мучыць смага... // Няўжо адзіна ты // У знемагальным пошуку сцяжыны, // Якая вывела б з сіроцтва?..» («Як падумаць. Сабе самой»).

Калі чытаем паэтычныя радкі, нахшталт: «Трэба вучыцца без радасці жыць» («Не нахлусі»); «А нам – гарэць, і падаць, і ўзімацца, // І праклінаць свой лёс, і пець хвалу. // На радасці не можаш расстарацца, // Жыццё, ну што ж – пакутамі хвалой!» («Вечназьялёнаю галінай – спробы»), можа падацца, што гераіня Н. Мацяш знаходзіцца ў палоне трагічнага лёсу. Нельга забываць, што матывы тугі, адзіноты, безнадзейнасці маюць месца ў жыцці кожнага чалавека, а творчага – тым больш.

Пошук суладнасці абстрае ў душы Н. Мацяш адчуванне танчэйшых пачуццёвых нюансаў ва ўзаемаадносінах сяброў: «І, як замову, паўтараю зноў: // Без дружбы мне – як без вады і хлеба» («Калі ўзарве пакоя немату»). Паэтка навучылася даражыць як найвялікшым багаццем сваёй раднёй па долі і па духу. Для яе няма нічога больш каштоўнага за разуменне і падтрымку блізкіх людзей, бо яны не здрадзяць, змогуць уратаваць, парадавацца яе поспехам, адагрэць збалелую душу і пры гэтым не разлічваюць на ўдзячнасць ці нейкую выгоду: «Намарозіць радня па крыві – // Адагрэе радня па долі... // Адрачэцца радня па крыві – // Паратуе радня па духу... // Будзь здарова, радня па крыві. // Будзь бяссмертна, радня па духу!» («Сябрыне»).

У стасунках між людзьмі не заўсёды бывае «яснае надвор'е». Аб шчырым, надзейным сяброўстве марыць кожны чалавек. Але ў жыцці здараюцца і непаразуменне, і жорсткасць, і нараканне, і нецярплівасць, і слабасць, і страх, і нават нянавісць. І менавіта ад гэтага перасцерагае паэтка ў вершы «Усё было: і сон, і парыванне». Нянавісць – гэта самае разбуральнае пачуццё. У чалавека, які ненавідзіць, няма разумення любові, спагады, міласэрнасці, парушана гармонія ва ўласнай душы.

Невыпадкова паэтка Н. Мацяш першай у беларускай літаратуры тонка адчула розніцу не толькі ў стылістыцы, але і ў змесце паміж «кахаю» і «люблю». Вершам «Я вас люблю...» (1970) «пачала адоленне табузаванай пропашы» паміж гэтымі паняццямі, «што стала перашкодай на шляху да ўсяго чалавечага? А яно забяспечвае паззіі жыццёвую паўнагучнасць, уменне бачыць бляскі і цені жыцця, знаць ім меру і цану» [10, с. 15]: «На Ваша «ты» сказаць Вам «ты» не смею, / І калі позірк позіркам злаўлю, / Як птушанё, спалохана нямею. / Я не кахаю Вас. Я Вас люблю». Верш успрымаецца як шчырае прызнанне паэты ў глыбокай удзячнасці да спагадлівых людзей, таленавітых адстокоў слова, з душамі якіх існавала нябачная духоўная павязь. Любіць, як сцвярджае Н. Мацяш, – значыць паважаць, давяраць, штодзённа адчуваць духоўную падтрымку. Слова «каханне» асацыіруецца з інтымным светам гераіні, дзе пануе таямніца, недагаворанасць, пшчота, вернасць, радасць, сум.

Не дзіўна, што верш Н. Мацяш карыстаўся папулярнасцю сярод студэнтаў-філолагаў Брэсцкага дзяржаўнага педагагічнага інстытута 70-х гадоў, да ліку якіх належалі М. Пракаповіч, А. Разанаў, А. Каско. Ранні шоддзур берасцейскай паэты натхніў А. Каско на пераклад верша А.С. Пушкіна «Я вас любил». На карысць выказанай намі думкі сведчыць той факт, што ўжо ў першым варыянце, зробленым яшчэ студэнтам А. Каско ў сценах названай навучальнай установы, ужыты дзеяслоў «кахаю» («Я Вас кахаў, пачуцці тыя, мусіць», / у сэрцы яшчэ цепляцца мaim»). Ды і сам паэт сцвярджае, што пераклад славуэта пушкінскага радка быў зроблены не без уплыву творчага вопыту Н. Мацяш.

«Пустыня адзіноты» трывожаць паэтэсу, бо яна ведае: там, дзе адзінота, надоўга пасяляюцца адчужанасць і нявер'е, душэўная спустошанасць і жыццёвая абыякавасць. Адсюль – ненатольная прага радасці сустрэч з прыгожымі людзьмі, жаданне прынесці іншым хоць маленькую радасць: «Хай вам светла будзе, // Усім, каго люблю!» («Вечар задуменна»). Матыў добрабычлівасці да людзей у творчасці Н. Мацяш скразны. Прыгадаем верш «Агонь» з аднайменнага першага зборніка. Агеньчык уначы, святло у акне падаюцца сімвалам чуйнасці, дабрыні. Гэтая думка выразна прасочваецца ў вершах-прывячэннях родным, сяброўкам і сябрам, што склалі асобны зборнік з «прасветлай, цёплаю і натуральнаю для творцы назваю «Я вас люблю...» (1998). Кніга з такой назвай для Н. Мацяш невыпадковая. «Яе прызнанне ў любові – не дэклараванне, а стан душы, яе любоў – квінтэсэнцыя маральных заповедзяў» [6, с. 232].

Любоў і дабрыня выратуюць свет ад варажасці і раз'яднанасці. Гэтая думка не пакідае Н. Мацяш, калі побач з ёю такія людзі як Галіна Скарына і яе сям'я. Галіна – самаадданая настаўніца беларускай мовы і літаратуры, шчыры, светлы, спагадлівы чужому гору чалавек, заўсёды дапамагала сяброўцы ў побыце. Нарадзілася гераіня верша «Купальскае» на свята Купалле, якое здаўна ўспрымалася як сімвал гармоніі: «А Купалка зноў гукае // Ночкі цёмнай не баяцца, // Кветку-папараць шукаць...».

На думку паэтэсы, чалавечэ «сэрца нап'еўца шчасця ўволю» пры ўмове, калі кожны адчуе сябе годнаю асобаю «ў зямной гэтай юдолі» («Кожны лісіч хоча быць пачутым»). На наш погляд, менавіта ў такім кантэксце і ёсць патрэба разглядаць вершы-прывячэнні Н. Мацяш. Цяжка жыць у краіне, дзе «расхлябенены ўсе дзверы постраху», асабліва тым, хто звязан свой лёс з працаю на ніве беларушчыны. У вершы «Недзе ўзважваецца наш ўнёсак», прывячэнным памяці І. Ул. Баярчука, Н. Мацяш робіць спробу падтрымаць шчырых беларусаў, каб не зняверыліся, не скарыліся лёсу: «Будзем помніць: ледавік сыходзіць. // Будзем помніць: і патоп мінае. // Хоць, здаецца, сілы на зыходзе, // крык душы ў пустыні прападае...».

Н. Мацяш даражыла справядлівым, мудрым водгукам У. Калесніка. Заўжды чакала яго ацэнку, мажліва строгаю, суровую, але заўжды аб'ектыўную і тактоўную. Верш «Студня», прывячэнны настаўніку, сёння гучыць не толькі па-беларуску (пераклад на нямецкую мову зрабіла Э. Эрб). Каб падтрымаць цяжка хворага Уладзіміра Андрэвіча, Ніна Язэпаўна за дзесяць дзён да смерці патэлефанавала яму, сказала аб сваіх перакладах з Хрысціны Лавант, а каб яе настаўнік меў мажлівасць пазнаёміцца з душэўным

светам нямецкай паэты, Н. Мацяш стала чытаць: «Вось я ад цябе ё паела, // вось я ад цябе ё папіла, // вечна будзе прасветленай // ува мне твая косць, // што пірог велікодны // твой сузірацьме» («Я праз цябе зледзянела»).

Невядома, ці быў чалавек, які натхніў Х. Лавант на напісанне гэтага верша. Н. Мацяш таксама не ўказвае адрасата, каму прысвячае свой пераклад з нямецкай паэзіі. Але дакладна вядома, што першы чалавек, хто пачуў яе пераклад, быў У. Калеснік. «Ягоны кволы, страшэнна стомлены працяглай пакутаю голас на гэты раз ўжо не ўтрымваў аніякай надзеі на палёжку» [13, с. 4], але ў размове, як успамінала Н. Мацяш, Уладзімір Андрэвіч скіраваў увагу на яе. Распытваў, над чым яна працуе. «Са шчымлівай удзячнасцю адчувала, якой неадменна шчырай, спагаднай зацікаўленасцю да кожнага яе творчага руху ўсё яшчэ поўнілася душа Настаўніка. «Працуй, Ніначка, працуй. Творчасць – адзінае, што тут вартае нашых высільванняў да рэшты, да канца» [13, с. 3].

«Радня па духу» (Уладзімір Калеснік, Янка Брыль, Ніл Гілевіч, Анатоль Вярцінскі, Ніна Загорская, Аляксандр Каско, Аляксандр Рязанаў, Яўгенія Янішчыц, Уладзімір Барна, Данута Бічэль-Загнетавя, Сяргей Панізьнік, Алена Васілевіч, Уладзімір Васілевіч, Васіль Жуковіч, Зінаіда Дудзюк, Леанід Якубовіч, Карлас Шэрман, Алена Караткова і інш) заўжды дапамагала Н. Мацяш на яе жыццёвым і творчым шляху ва ўсведамленні гармоніі ў шматлікім і шматмерным свеце пачуццяў.

Трэцяя каштоўнасць, якую прыняла паэтка і назвала апорай жыцця, – Каханне: «З каханнем – як з Богам: // Альбо ёсць вера ў яго існаванне, // Альбо на свеце няма нічога такога» («Да пытання пра каханне»).

Інтымная лірыка Н. Мацяш вызначаецца пшчотнасцю, далікатнасцю, святасцю, аб чым сведчаць звароты да каханага на «Вы», «Ты», даверлівасцю, чысцінёй, часам «з дамешкам самотных перажыванняў» (паводле А. Бельскага). Каханне заўсёды мяжуе з растаннямі, расчараваннямі. Неўзаемнасць ніколі не выклікала ў лірычнай гераіні Н. Мацяш не толькі пачуццяў крыўды, помсты, але і пакарнасці, пачуцця, якое нічога агульнага не мае са стрыманасцю пачуцця альбо абьякавасцю. Слушнае меркаванне Т. Дасаевай па гэтым пытанні: «Стрыманасць не азначае абьякавасць. У ёй глыбокае спасціжэнне самой існасці кахання як «боскага дару», бяссмерця дваіх: Яе і Яго, жадання вярнуць удвая таму, хто запаліў у душы лірычнай гераіні агонь кахання і каго яна называе «Бог», «Мой Сусвет» [4, с. 219]. Лірыку кахання беларускай паэтыцы, па нашым меркаванні, ёсць неабходнасць ацэньваць з наступных пазіцый: калі чалавек, ён ці яна, па-сапраўднаму кахаюць, то духоўна ўзбагачаюцца, нягледзячы на тое, што іх пачуцці не ўзаемныя. Акрэсленая думка, думаецца, была сфарміравана не без уплыву філосафа В. Франкі і яго даволі папулярнай кнігі «Чалавек у пошуках сэнсу» [17, с. 253].

У інтымнай лірыцы Н. Мацяш не адчуваецца драматызму, мітуслівасці, эмацыйнага надрыву («Як мне прывыкнуць да самой сябе», «Палюбі мяне!», «Панянькавала за свой век нямала», «Не сніся мне», «Калі б прыйшоў ты на адно імгненне» і інш.). Гэтую думку падзяляе А. Бельскі: «Яе лірыка кахання спавадальна-трапяткая, пшчотна-даверлівая, нярэдка шчымлівая... Нельга не адчуць чысціню і ўражлівасць жаночай душы і разам з тым яе годнасць, бясконцую дабрыву» [1, с. 137]. У вершы «Нашто мне гэты дзень» гучыць адмаўленне жыцця без кахання, без дабрывы, без жывога чалавечага сужыцця, ацэпленнага пшчотай узаемнасці: «Травінка кволая — // І тая не ўзрастае // Дзеля самой сябе».

У. Калеснік успрымаў любоўную лірыку Н. Мацяш як «вобраз кахання, хараша прасветленага этычным і эстэтычным пачуццём. У прынцыпе гэта паэтычная філосафія кахання як загадкавага стану, дзе вітальная сіла скрыжоўваецца з сакральнай запаветнасцю. Мэта яе – азоранасць сэнсам тварэння жыцця» [9, с. 16].

Асаблівае значэнне набывае слова каханне ў паэме Н. Мацяш «Маналог каханай Кастуся Каліноўскага». Асабісты боль гераіні пераплятаецца з пакутамі роднай Беларусі. Бязлітасная пяцля самаўладства, у якой задыхаецца Айчына, трагічна абвіла і ўласную долю Марыські. Свае пачуцці і ўчынкі людзей дзяўчына вучыцца

вывараць адноснамі да роднага краю. Для яе паняцце роднай Беларусі зліваецца з імем каханага Кастуся, для якога «любоўю, верай і айчынай // Адна была жанчына – Беларусь». Паэма пачынаецца са звароту Кастуся да Марыські («галубка... чарнабровая мая... мая галубка...»). Такі пачатак у сваю чаргу ўзмацняе пакуты героя. Н. Мацяш двойчы паўтарае кожны са зваротаў, ужывае ў першых двух радках твора сем разоў шматкроп'е. Гэтым паэтка прыцягвае ўвагу чытача да духоўнага жыцця герояў – Марыські і Каліноўскага. Зусім відавочна, што толькі духоўнае яднанне закаханых робіць іх узаема-адносінны трывалымі, прыгожымі і ўзвышанымі. Слушную думку выказаў у свой час У. Калеснік, які быў перакананы: «Традыцыя Адраджэння падказала, што ўрастацца адзін у аднаго ўмелі толькі людзі ідэі, змагары, для якіх прасторай кахання з'яўляецца барацьба за вызваленне радзімы ад ганьбы паняволення і пагарды» [10, с. 9].

Неабходна вызначыць яшчэ адну каштоўнасць, якую прыняла паэтка і назвала апорай жыцця: гэта – Праца: «Не адпуская мяне, работа – // Твайго палону прагну я...» («Суrowая ралля»). У аўтабіяграфіі Н. Мацяш шчыра прызнаецца, «калі б не бяда, я, магчыма, і не стала б літаратарам. Жыла б сабе звычайным жыццём жанчына з яе зямным наканаваннем, ды і годзе. Але цяжкая хвароба на самым парозе юнацтва забрала ў мяне права на гэта элементарна-жаданае сціплае шчасце» [12, с. 6].

Пасля заканчэння Бярозаўскай сярэдняй школы (1960) Н. Мацяш паступіла на факультэт французскай мовы Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута замежных моў. Вучылася на трэцім курсе, марыла паехаць у Парыж, і раптам – немач сжавала ногі. З-за хваробы вымушана была ўзяць акадэмічны адпачынак, экстрэмам скончыла інстытут (1966). «Азінае, што яшчэ давала надзею не быць адрыватай жыццём, – разумовая праца» [12, с. 7].

Усё пачынаецца з кроку наперад... Аднак, каб не мелася спадчынай волі, наўрад ці Н. Мацяш стала б паэткаю, перакладчыцаю еўрапейскага ўзроўню. Бацькі Н. Мацяш з бедных сялян, заўчасна засталіся сіротамі, клапаціліся аб родных, многа працавалі, але не ачарсцвелі душою і паказалі сваім дзецям адзіны шлях да адвечнага чалавечага шчасця – праца, праца, праца – дзеля матэрыяльнай і маральнай незалежнасці.

У інстытуце ўпершыню да Н. Мацяш прыйшла нечаканая патрэба занатоўваць уласны роздум над жыццём, думкі і перажыванні ў рытмізаванай паэтычнай форме. Яна лічыла, што паэтычны талент у яе таксама ад бацькоў. «Мама і сяля-садзіла, і прала, і ткала, і шыла, і вышывала. А як слявала, як танцавала! Нездарма вяскоўцы звалі яе Каралеваю. Непісьменная была, а ўсёй душой гарнула да хараства зямнога. Турботы гаспадыні-сялянкі незлічоныя: дзеці, гаспадарка, гарод, поле. А ў нашай хаце не пераводзіліся кветкі: пасаджаныя мамай вазоны, прынесеныя мамай лугавыя краскі» [12, с. 7]. – успамінала Н. Мацяш. Яна заўжды з удзячнасцю ўспамінала людзей, якія дапамаглі выстойваць у нягодах і дасканаліцца ў творчасці. Неабходна ўгадаць Алену Васілевіч, якая маральна падтрымала Н. Мацяш, надрукавала ў «Работніцы і сялянцы» яе першы пераклад з нямецкай мовы (апаваданне В. Нэйхаўза «Дзяўчына з царства невадоў»), Міколу Аўрамчыка, дзякуючы якому нізка вершаў Н. Мацяш убачыла свет на старонках часопіса «Маладосць», Анатоля Вярцінскага, які з «ЛіМа» падаў шчырую руку падтрымкі. Н. Мацяш была захопленая заходнеўрапейскай літаратурай (Хэмінгвэй, Рэмарк, Рыльке, А. Сент-Экзюперы...). Адною з «адпраўных кропак» творчага збліжэння двух паэтаў – Н. Мацяш і А. Вярцінскага – можна лічыць іх захапленне творчасцю А. Сент-Экзюперы (верш-прысвячэнне Н. Мацяш «Жыццё – як казка. Да партрэта Сент-Экзюперы») і верш А. Вярцінскага «Ратунак» па матывах апавесці французскага пісьменніка «Ваенны лётчык». Уплыў творчай манеры А. Вярцінскага, прызнанага майстра слова, на паэтычны голас Н. Мацяш адчувальны, асабліва ў перыяд станаўлення індывідуальнага почырку паэтыцы. Даследчык В. Смоль праводзіць наступны паралель істотнай пераклічкі ідэяна-тэматычнага зместу і вобразнай прасторы твораў двух паэтаў: «Калыханка маме», «Маналог Казіміра Лышчынскага», «Паэма жніва» Н. Мацяш і адпаведна творы А. Вярцінскага «Замест эпітафіі», «Адлучэнне Талстога ад царквы», паэма «Заазер'е». Сваіму настаўніку і калегу па пярэ нашаму зямлячку

присвяціла вершы «Аднаму сяброўству», «Вам сёння скажуць шмат харошых слоў...», «За вокнамі позні вечар» і інш.

На творчым семінары ў Каралішчавічах (1967) Н. Мацяш канчаткова зразумела, «якая гэта велізарная адказнасць – падаваць людзям свой голас. Што кажу ім, што ўдаецца сказаць, і ці трэба ім тое, што хачу сказаць» [3, с. 17].

«Друкавалася Н. Мацяш спаважна, роўна, не падганяючы сябе, выдавала спакваля кожную новую кніжку праз тры гады: «Агонь» (1970), «Удзячнасць» (1973)... Толькі зборнік «Шчаслівай долю назаві» збіўся з рытму, пяцігадовы інтэрвал, – выказвае сваё меркаванне У. Калеснік, – у гэтым выпадку адзначаў не спад, а колькасны і якасны рост» [9, с. 13]. Дэбютавала Н. Мацяш вершам на рускай мове (1962) у Бярозаўскай раённай газеце «Маяк коммунизма». На пытанне часопіса «Першацвет» «Што ўплывала на Вас, калі Вы пачалі пісаць на беларускай мове?» Н. Мацяш у паэтычнай форме адказала: «Я папросту не мела патрэбы / З Музай мовай чужой гаманіць» («Адказ «Першацвету» на ягоную анкету»). Пакуль дазваляла здароўе творчую дзейнасць сумяшчала з працаю выкладчыцай нямецкай мовы ў вучылішчы энергетыкаў у горадзе Белаазёрску.

Для нашчадкаў Н. Мацяш – гэта ўвасабленне моцы чалавечага духу. І хоць просіць яе лірычная герайна Божае ласкі, заступніцтва, ды усё ж ведае і сцвярджае сваю праўду: «Гасподзь схіляецца да ўсіх, // ды // ды // духам нічых // Ён не чуе» («Не чуе»).

Мудрыя развагі Н. Мацяш пакінула аб ролі паэта ў жыцці грамадства. «Паэт – раб, таму што, усведамляючы сваё наканаванне, пажыццёва прыкаваны да галеры самаўзурання і самаўслухоўвання, каб здабыць з нетраў душы і ўцялесніць у слове голас свайго існага, духоўнага «я». Паэт – бог, таму што стварае новую рэчаіснасць, «новы краявід у краявідзе» (паводле Эльке Эрб), і праз тое мае самае непасрэднае дачыненне да творчасці духоўнага космасу сваёй нацыі і ўсяго чалавецтва. І яшчэ: Біблія кажа, што Бог – гэта любоў. Паэзіі ж без любові не існуе. Паэт – бог яшчэ й праз гэта» [3, с. 16].

У творчасці Н. Мацяш – ні долі фальшу, ні долі хлусні ні сабе, ні людзям. «А што ў вершах маіх болей журбы, чым радасці, то што ж, гэта ўжо, відаць, маё наканаванне: сцвярджаць шчасце мовай смутку» [3, с. 17]. Яна прымала чынны ўдзел у культурна-грамадскім жыцці Бярозаўшчыны, Берасцейшчыны, самааддана і плённа шчыравала на ніве беларускага адраджэння. Верш «Лаўцам чорнага ката ў чорным пакоі» паэтэсы-грамадзянкі ўспрымаецца як крык душы. Невыносна жыць ёй у краіне, дзе нельга размаўляць на роднай мове: «О, як дажыць хацела б я // Да дня, калі змагу без болю // Аб Беларусі запяць!» Матэрыяльна-роднай мовы, нацыянальнай культуры заклапочана гучыць і ў вершах «Памяці Жэні Янішчыц», «Яшчэ не да рэшты», «Вясна восемдзесят сёмага», «Сузямельцы», «Набалелая», «Песня касінераў».

Да верша «Набалелая» ёсць эпіграф А.І. Рэрыха: «Не слова спасут, а их применение». Паэтэса спрабуе нагадаць чытачу, што пара гаворак аб цяжкім жыцці, абьякавасці і цыннізме чыноўнай улады прайшла. Яна звяртаецца да сьвядомасці людзей, заклікае іх да актыўнага дзеяння: «Колькі звону пра размах перабудовы, // Колькі лоску на чарговую лухту! // ... // Хто дудзіць «вяхам», што выканаў Праграму, // Той сумленнаму працаўніку – не брат! // Трэба помніць гэта, людзі, трэба помніць, // Каб, узняты плёнам нашых мазалёў, // Не пасмеў чыноўны хам сабе выкоўваць // Панцыр з медалёў!»

Паэтка асэнсоўвае перабудову грамадска-ідэалагічнага жыцця, якая была абвешчана ў апошнія гады існавання былога СССР, праблему вайны ў Афганістане, калі беларускія мужчыны і нават зусім яшчэ юныя хлапчкі гінулі за чужую краіну і чужыя палітычныя інтарэсы («Набалелая»), не абмянае ў творах трагічных старонак Вялікай Айчыннай вайны («9-ае мая», «Пра перамогу» і інш.). Надзейнай зброяй супраць нацыянальнага бяспамяцтва Н. Мацяш лічыць паважлівае і клапатлівае стаўленне да спадчыны народа («Яшчэ да рэшты»). З павагай ставіцца да людзей, хто разумее гісторыю Бацькаўшчыны, бароніць яе ад фальсіфікатараў, клапоціцца, каб на гэтым падмурку будаваць будучыню Беларусі: «Крый бог нам // абсяпамяцець ізноў!» («Пяць галасоў»). У творах Н. Мацяш выразна

адчуваецца своеасабліва ідэя пераклічка мінулага і сучаснага. Напрыклад, у вершы «Набалелая» лірычная герайна адштурхоўваецца ад ідэй К. Каліноўскага: «Не народ слуга ў чыноўніка, // чыноўнік // Служка люду паспалітага свайго!» Вышэй працятаваныя паэтычныя радкі нагадваюць адзін з самых вядомых пастулатаў К. Каліноўскага: «Не народ зроблены для ронду, а ронд для народу».

«На такім роўнавялікім эстэтычным узроўні і на такой стромай духоўнай вышыні здатны працаваць толькі сапраўды, небам пакліканы творца» (А. Каско).

Н. Мацяш пастаянна ўдасканальвала, узбагачала тэхніку мастацкай творчасці, той інструментарый, пры дапамозе якога можна спрабаваць шырэй і глыбей спасцігаць духоўны космас чалавека, аб чым сведчыць жанравая разнастайнасць творчасці паэтэсы (балада, малітва, верш-прывячэнне, эпітафія, верш-маналог, верш-дыялог, эпіграма, вянок санетаў, паэма і г.д.). Вянок санетаў «Бабіна лета ў Белаазёрску» высвечвае звычайнае людское жаданне быць шчаслівым, быць «чыімсьці», каб адчуць прыгажосць жыцця. Адчуванні-перажыванні восенняў прыроды абстрактнаю думкі лірычнай герайні аб недаўгавечнасці ўсяго прыроднага і чалавечага.

У 1971 годзе Н. Мацяш адважылася асвоіць жанр паэмы. Паэма-быль «Алекса Доўбуш» была створана паводле пачутых на Букавіне паданняў і вывучаных у Львове архіўных матэрыялаў.

«Паэмай жніва» (VII.1982–IV.1983) Н. Мацяш працягвае гуманістычную традыцыю беларускай паэзіі — традыцыю ўслаўлення жанчыны-маці, жанчыны-працаўніцы. Паэтэса вылучае тры моманты, што складаюць аснову духоўнай сілы і моцы чалавека: шчырую працу, любоў да радзімы, людзей і песню народную. Жніво вячае сабой каляндар земляробчай працы, у ім сэнс жыцця чалавека. Адначасова жніво ў паэме мае паэтычны сэнс завяршэння зямнога быцця. Праз ачышчэнне болей Н. Мацяш адкрывае трывалую мудрасць пераадолення трагедыі страты роднага чалавека, страху перад смерцю, разважае аб каштоўнасці кожнага прахвітага дня. Матэрыя, акрэсленыя ў вышэй названым творы, паглыбляюцца ў паэме «Тры каласкі любові і смутку» (V.1983).

Паэма «Пространь каханья» (1986) запамінаецца пшчотнымі гукамі, мудрымі словамі калыханкі, якую спявае маці сваёй дачушцы. Праз песню герайна твора спрабуе ўлагодзіць боль («толькі табою твай боль прылюлюю»), развеець горкія думкі, сумненні («Спіш, мая донечка? Спі, люлі-люлі... / Думкі мае, хоць бы й вы дзе прыснулі!»), прагнаць прэч расчараванні («толькі табою жыццё апраўдаю»). Спяваючы калыханку, маці просіць у долі быць лагоднай да лёсу дачкі («Будзь ластаўкай, доля, будзь чорнай змяй – / Дай пространь Каханья для донькі маёй!»), але ж яна думае не толькі аб асабістым шчасці для сваёй «донькі». Матуля вучыць малую даражыць найпрыгажэйшай у свеце зямлёю, якую да слёз любіць сама: «Не дай ёй пачуць, як пачула я: / «Твой тут – ніхто, і ты – нічыя».

Н. Мацяш увайшла ў беларускую літаратуру XX стагоддзя і як драматург: напісала п'есы для тэатра лялек «Прыгоды трох парасят» (пастаўлена ў 1976), «Крок у бессмяротнасць» (пастаўлена ў 1977), тэлецэнарыі пра творчасць В.Бялініцкага-Бірулі «Пясняр роднай прыроды» (пастаўлены ў 1978) і Р. Кента «Гэта я, госпадзі» (пастаўлены ў 1980).

Усё сваё жыццё Н. Мацяш імкнулася да духоўнага наталення людзей: «Піць. // Каб не адной, // яшчэ кагось, // Шчэ адну хоць // Блізкую мне душу // напайць з калодзежа майго» («Студня»). Вершы-прывячэнні Н. Мацяш яе аднадумцамі, калегамі па пярэ, сябрамі (Я. Янішчыц «Лілеі студзеня (да партрэта Н. Мацяш)»; Г. Тварановіч «Ніне Мацяш»; Я. Чыквін «Tessera Hospitalis»; М.Рудкоўскі «Свяшчэнная трыяда»; С. Панізьнік «Залатая сенажаць»; Д. Бічэль-Загнетава «Белае возера»; В. Зуёнак «Як спявае Ніна Мацяш» і інш.) сведчаць, што ёсць людзі, якія жадаюць вывараць сваю мастакоўскую самасць, грамадзянскую пазіцыю па Чалавеку, які доўга сваю стварыў уласнымі рукамі, розумам, душою: «Дарагая мая, // Мы надзеі губляць не павінны. // Нам стаяць да канца // І свае вышыні не здаваць. // Нам смяцца і плакаць // І да самай апошняй хвіліны // Па крывінцы, па слёзцы, па ўздыху // Сябе аддаваць» (С. Басуматрава «Ніне Мацяш, прачытаўшы «Паэму жніва»).

Н. Мацяш дасканала ведала французскую, мела грунтоўныя веды па нямецкай, польскай мовах. Гэта дазволіла ёй данесці да чытача беларускім словам еўрапейскую эстэтычна-філасофскую думку: Ж. Аліё «У краіне індзейцаў» (1973), А. Гаўрылюк «Песня з Бярозы» (1979), Ж. Сіменон «Першая справа Мегрэ» (1982), А. дэ Сент-Экзюперы «Планета людзей» (1984) і «Маленькі прынц» (1989), навелы Г. дэ Маласана (1987), раман у вершах «Маруся Чурай» Л.Кастэнка (1989), «Свет, варты вяртаня» (1991) і «Хвіля» (2005) Віславы Шымборскай (польская Нобелеўская лаўрэатка 1996 г.), «Багаславі сустрэчу мне: Выбраная лірыка Пляяды» (2001). «Французская мова, з якой я найчасцей перакладаю, вельмі багатая. А беларуская, мне здаецца, багацей. Перакладваючы, я імкнулася даказаць, якая наша мова ба-га-цюш-ча-я – не проста багатая, а іменна багацуючая! Атрымаўшы маю новую кнігу перакладаў, Ніл Гілевіч сказаў, што ён налічыў у кнізе дзве сотні слоў, якіх няма ў цяперашніх нашых слоўніках...» [2, с. 65].

Зварот Н. Мацяш да перакладу быў абумоўлены некалькімі прычынамі. Па-першае, развіццё нацыянальнага літаратурнага працэсу Н. Мацяш не ўяўляла без перакладчыцкай дзейнасці. Гэты від творчасці абрала для сябе свядома, мэтанакіравана, гэта быў штодзённы від працы. Безумоўна, яна хвалювалася, каб беларускія пісьменнікі, перакладчыкі не ператварыліся ў жабракоў, якія «могуць праз усё жыццё толькі браць». Услед за М. Багдановічам у перакладах бачыла «актыўны каталізатар, які павінен быў пашыраць і ўзбагачаць ідэйна-тэматычныя, вобразныя, сюжэтныя, фармальна-выяўленчыя сродкі і магчымасці роднай літаратуры і мовы» [7, с. 542]. У гэтым, відавочна, другая прычына звароту да перакладу. Патрэба, праз пераклады Н. Мацяш спрыяла павышэнню эстэтычнага густу, круглагаду беларускага чытача, яна сваімі творчымі набыткамі паказвала, як беларускае слова яскрава гучыць у магутнай плыні еўрапейскай літаратуры. Н. Мацяш усё сваё жыццё адстойвала ідэю чалавечага збліжэння і еднасці. У сцверджанні гэтай гуманістычнай думкі не апошнюю ролю адыгрываюць пераклады, якія далучаюць да высокай культуры мастацкага мыслення. У гэтым бачыцца яшчэ адна з прычын звароту Н. Мацяш да перакладчыцкай дзейнасці.

Як бачна, высокае і годнае месца Н. Мацяш на беларускім паэтычным Парнасе вызначана было яшчэ пры жыцці паэтэсы, перакладчыцы, дзіцячай пісьменніцы, мастачкі, духоўным апірышчам якой сталі Бацькаўшчына, Хараство, Гармонія, Любоў, Праца, Песня, Сябрына. «Вучыся паміраць» (верш М. Багдановіча «Белы крыж, пліта – пад ёй магіла») – радкамі, што выбіты на магіле жанчыны-маці М. Багдановіч нагадваў чытачу: жыццё – мудрая з’ява, яно вечнае ўваскрашэнне з мёртвых, мы пойдзем з гэтага свету, а пасля нас застануцца дзеці... Услед за М. Багдановічам Н. Мацяш не стамлялася паўтараць: «Смерць – яна не ў кожным разе драма». Для яе галоўнае ведаць, што пасля таго, як «дол абдымі расхіне», будзе «жывы і свет, і жытні хлеб» (паэма «Тры каласкі любові і смутку»). Гэтую думку сцвярджае перакладчыца і словамі сваёй любімай гераніі Марусі Чурай: «А як жа, смерць усё-ткі гэта святая» (пераклад рамана Л. Кастэнка «Маруся Чурай»).

І пасля смерці Н. Мацяш сваёй творчасцю духоўна наталіла здробненныя мітуснёй і драбязой жыцця чалавечыя душы, каб людзі былі здольныя успрымаць адвечнае Хараство Зямлі, бо кожны яе заповіт – гэта шлях да спазнання сябе, Чалавека і Сусвету: «Павага – самае святое, // Бо людзей з нас лепіць на зямлі» («Паэма жніва»);

«Жыццё заўжды – іспыт на мужнасць» («На лёс ці варта наракаць?»); «І ўжо лягчэй ісці // З усімі разам» («Як пудумаць. Сябе самой»); «Зазірні ў сябе» («Зазірні ў сябе»); «Каб толькі Прыгажосць была // І смагай, і памкненнем» («Узмах крыла, узмах крыла»); «Не знае глеба ленасці душы» («Васількі»)...

СПИСОК ЦИТИРОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Бельскі, А. Краса і смутак / А. Бельскі. – Мн.: Маст. літ., 2000. – 205 с.
2. Бензярук, Р. Святлістасць долі і радка / Р.М. Бензярук. Аўтографы: эсэ, абразкі, вершы. – Брэст: Альтэрнатыва, 2008. – 107 с.
3. Галубовіч, Л. З Табою. З Н. Мацяш гутарыць Леанід Галубовіч / Л. Галубовіч // Крыніца. – 1995. – № 7. – С. 17–21.
4. Дасаева, Т. Пярэм самоты і агню: [Творч. Н. Мацяш] / Т. Дасаева // Польша. – 1998. – № 9. – С. 214–219.
5. Дудзюк, З. Мацяшова хата / З. Дудзюк // Крыніца. – 1995. – № 7. – С. 5–9.
6. Жуковіч, В. З паэмы лёсу: [Пра кн. Н. Мацяш «Я вас люблю...» і «Палёт над жытам»] / В. Жуковіч // Польша. – 1999. – № 8. – С. 227–232.
7. Казыра, Л. Перакладчыцкая спадчына Максіма Багдановіча / Л. Казыра // М. Багдановіч. Збор твораў: у 3 т. – Мінск: Навука і тэхніка, 1991. – Т. 1. – С. 445–542.
8. Калеснік, У.А. Зорны спеў: літ. партрэты, нарысы, эцюды / У.А. Калеснік. – Мінск: Маст. літ., 1975. – 400 с.
9. Калеснік, У. Дарунак мудрасці / У. Калеснік // Жырандоля: літ. альманах Брэсцкага абл. аддзял. Саюза бел. пісьменнікаў. – Брэст: ААТ «Брэсцкая друкарня», 2010. – № 3. – С. 11–17.
10. Калеснік, У. Дар гармоніі / У. Калеснік // Н. Мацяш. Паміж умешкай і слязоў. – Мінск: Маст. літ., 1993. – С. 3–15.
11. Ляшук, В. Праблема палескай сям’і ў паэзіі Ніны Мацяш / В. Ляшук // Роднае слова. – 1999. – № 1. – С. 25–29.
12. Мацяш, Н. Старонкі біяграфіі / Н. Мацяш // ЛіМ. – 1989. – 19 ліпеня. – С. 5–9.
13. Мацяш, Н. Пераклады з нямецкай паэтэсы Х. Лавант / Н. Мацяш // Заря. – 1995. – 24 студзеня. – С. 3–17.
14. Праневіч, Г. Дарога духу, альбо Жыццё Святой Ніны (аб хрысціянскіх традыцыях у паэзіі Н. Мацяш) / Г. Праневіч // Имя и слово: сб. науч. и учеб.-метод. тр. / БГУ им. А.С. Пушкина, Институт неофилологии Академии Подляской; под общ. ред. В.И. Сенкевича. – Брест: Академия, 2006. – Вып. 2 – С. 216–224.
15. Смаль, В. Аспекты даследавання праблемы мастацкага свету паэзіі Н. Мацяш / В. Смаль // У рэспубліканскія Калеснікаўскія чытанні: матэрыялы рэсп. навук. канф., прысвеч. 10-годдзю з дня смерці Ул. Калесніка, Брэст, 24–26 лютага 2005 г. / рэд. кал.: З.П. Мельнікава [і інш.] – Брэст: Академия, 2005. – С. 270–274.
16. Смаль, В. Стылёвыя адметнасці паэзіі Н. Мацяш / В. Смаль // Рэспубліканскія Купалаўскія чытанні: мат. навук. канф. / Пад рэд. У.І. Каялы, І.Я. Лелешава. – Гродна: ГрДУ, 2002. – С. 167–170.
17. Франки, В. Человек в поисках смысла / Ф. Франк. – М.: Прогресс, 1990. – 279 с.

Материал поступил в редакцию 21.10.13

BORSUK N.M. Personality N. Matyas: Origins spiritual growth Belarusian poetess

The article outlines the origins of spiritual growth Belarusian poet N. Matyas: Fatherland, beauty, Love, Work Song, Syabryna. Draws attention to the technique of artistic creativity of our compatriot. Conceptualized Reasons for translation work. The researcher does not apply to the facts of attention and biography N. Matyas, which certainly influenced the personality of the artist's creative evolution of the word.

Results of the study are relevant for the further development of the problem of the evolution of the national poetic tradition, meaningful and stylistic peculiarities of Belarusian poetry.